

УДК 159.992.72-057.87

А. В. Зінченко,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної і соціальної психології;
НПУ імені М. П. Драгоманова
О. Д. Карпенко,
аспірантка кафедри загальної і соціальної психології
НПУ імені М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА

Анотація. В статті розкриваються особливості когнітивного розвитку особистості у період пізньої юності. На основі порівняльного аналізу розвитку мислення теперішнього та попередніх поколінь визначаються їх відмінності та суттєві особливості. Акцентується увага на етапах зміни мислення впродовж студентських років.

Ключові слова: когнітивний розвиток, сучасні умови когнітивного розвитку, етапи зміни мислення: дуалізм, кратність, релятивізм.

Abstract. The article reveals the features of cognitive development of personality in late adolescence. On the basis of the comparative analysis of development of thinking of the present and previous generations their differences and essential features are defined. Emphasis is placed on the stages of change of thinking during the student years.

Keywords: cognitive development, modern conditions of cognitive development, stages of change of thinking: dualism, multiplicity, relativism.

Когнітивний розвиток особистості – це розвиток здатності мислити, міркувати, розуміти, отримувати сенс із досвіду; це процес, за допомогою якого людина набуває, організовує та вчиться користуватися знаннями. Виділяють два аспекти когнітивного розвитку: перший розглядає питання «що розвивається», тобто, зміст знань; другий аспект спрямований на розгляд питання «як знання розвиваються». Обидва питання зазвичай досліджуються в тих умовах, в яких відбувається розвиток особистості. За словами Р. Солсо, мислення є королівським діамантом серед когнітивних процесів. Успіхи у розвитку когнітивної психології останніх років призвели до створення потужного арсеналу методів досліджень та теоретичних моделей, які

сприяють виявленню та поясненню певних фактів стосовно мислення та розміщенню їх в переконливій структурі логічної психологічної теорії [4].

Виришальне значення когнітивного розвитку в юнацькому періоді життя обумовлено підготовкою цієї вікової спільноти до уміння долати труднощі подальшого дорослого життя, висловлювати судження, аргументувати свою позицію, передбачати наслідки своїх дій, планувати майбутнє. До початку інформаційної ери обумовленість когнітивного розвитку людини юнацького віку, зокрема студентства, визначало індустріальне суспільство, якому була потрібна особистість з певним набором навичок для виконання переважно одноманітної роботи за відомим алгоритмом, налаштована будувати своє життя в стабільно передбачуваній перспективі. Особливостями та новаціями сучасності, насамперед, є розвиток цифрових технологій та електронних засобів інформації, які обумовили інформатизацію суспільства. Когнітивна та особистісна диференційованість є внутрішніми фільтрами, які пропускають або блокують всі зовнішні впливи. Нині потужні корпорації займаються обробкою великих масивів інформації, щоб формувати в людей певну думку та впливати на їх поведінку та прийняття рішень. Такі якісно нові умови змінюють мислення людини та призводять до перетворень у підходах та методах розвитку когнітивної складової. Інтелектуальний розвиток сучасної людини, зокрема студента, на противагу минулому, визначається не лише кількістю знань, відомостей та постійно зростаючим обсягом наукової інформації. Молоді люди мають розуміти нові вимоги сьогодення та, відповідно, набувати актуальних навичок – вміння відфільтровувати потрібну інформацію, мислити нестандартно та гнучко, тлумачити зміст, розуміти особливості функціонування, механізми дії, співвідношення пізнавальних процесів та функцій. Нові умови сприяють подальшому дослідженню когнітивного розвитку людини, зокрема сприйняттю, обробці, переробці, зберіганню в пам'яті, відтворенню, передачі та застосуванню у практичній діяльності безперервно та стрімко зростаючої інформації.

Започатковані Ж.Піаже та Л.С.Виготським роботи щодо розвитку логічного мислення переважно від дитячого до підліткового віку, активно продовжилися систематичними дослідженнями когнітивного розвитку. Базуючись на результатах та висновках засновників когнітивного напрямку розвитку психології, сучасні вчені через дискусії, підтримку або заперечення їхніх ідей проводили широке коло досліджень та отримували нові, часом

суперечні, результати. Найбільш відомі серед зарубіжних Д. Бродбенд, Дж.Брунер, Х. Гарднер, Ф. Джонсон-Лерд, Д. Канеман, Дж. Марч, А. Ньюел, Р. Солсо, Г. Уіткін, ін. Радянські та російські психологи Б. Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, П. Я. Гальперін, О.В. Головіна, Т. А. Гусєва, П.І. Зінченко, Г.В. Ковальова, О.Р. Лурія, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Серьогіна, М.О. Холодна, ін. Сучасні українські дослідники Л. В. Віноградова, С. А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко, О.Л. Луценко, І. Д. Пасічник, О.В. Портяна, Л.І.Романовська, ін.

Ця робота дозволила виділити три основні напрями досліджень:

- 1) визначення когнітивних наукових моделей, а саме моделей обробки інформації;
- 2) визначення досвіду та моделей, зорієнтованих на знання;
- 3) визначення підходів, що підкреслюють межі раціональності.

Досліджуваний нами віковий період з 17 до 25 років, вчені-психологи визначають як пізню юність або ранню дорослість. На цьому етапі людина ще не має достатньо життєвого досвіду для прийняття доленосних для себе рішень з повнотою розуміння їх наслідків. Водночас, це сходинка між підлітковим та дорослим періодами життя, і питання обрання напрямку освіти, майбутньої професії, супутника життя, ціннісної системи, власних захоплень, спираючись на чийсь поради або самотійно, мають бути вирішені. Можна припустити, що в певних випадках багато таких рішень приймаються не стільки усвідомлено, як з метою, яка є самоціллю: наприклад – бути дорослим, відповідати очікуванням інших, тощо. Проте, в ході розвитку відбуваються зміни, які дозволяють приймати більш незалежні та зважені рішення. Доказом цьому є дослідження Вільямса Пері, який вивчав пізнавальні процеси на прикладі студентства Гарвардського університету. Результати його досліджень виявили та підтвердили зв'язок етапів когнітивного розвитку в студентські роки із освітнім досвідом. Вчений довів, що протягом навчання в університеті, пізнання переходить від максималізму та дуалізму до множинності та релятивізму. Тобто, власне процес навчання та університетське середовище сприяють зміні мислення студента у бік розуміння того, що деякі проблеми мають рішення, проте деякі відповіді ще невідомі; виникає розуміння важливості конкретного контексту певної проблеми. В таблиці наведені етапи зміни мислення впродовж студентських років, описані В.Пері.

Таблиця 1

Етапи зміни мислення студентів (за В.Пері)

Назва етапу	Сутність етапу за В. Пері
Дуалізм	Лише авторитетні кола праві, всі інші – шахраї та дилетанти
Кратність	Існують певні невизначеності, проте авторитетні кола працюють над тим, щоб все виправити, та віднайти істину
Релятивізм	Будь-що відносно, проте не однаково справедливо

На думку В. Пері спочатку однозначна та беззаперечна віра в авторитет поступово змінюється розумінням того, що кожен має право на власну думку, й авторитетним колам можуть бути байдужі питання істини, тому що вони мають зовсім іншу мету – схилити думати будь-кого певним чином. Згодом, на етапі релятивізму з'являється розуміння, що можна ознайомитися з думкою авторитетів, проте кожен має приймати власне рішення, спираючись на власні цінності та досвід, враховуючи свої міркування, зважаючи на конкретні обставини та, беручи на себе відповідальність за остаточний вибір [6]. Це говорить про перетворення мислення впродовж юнацьких років на більш гнучке та збалансоване, а також його перехід до більш практичних міркувань. Таке мислення є більш реалістичним, тому що дуже мало ситуацій, ідей, людей, позицій з абсолютно правильним чи хибним, добрим чи поганим [6].

Здатність мислити більш зрілими способами може варіюватися в залежності від обставин та установок. Набуті нові навички мислення можуть використовуватися при спілкуванні з однолітками, натомість в родинному колі можуть зберігатися стійкі стереотипні моделі спілкування. Це залежить від стилю виховання в родині та того, наскільки вирішується конфлікт поколінь. Демократичний стиль виховання якнайбільш сприяє вихованню самостійності, активності, ініціативи та соціальної відповідальності. В родині із демократичною системою взаємовідносин новий рівень мислення молодшого покоління сприйметься із зацікавленістю, легко та природно вбудується в родинні правила спілкування. У випадку ліберальної, авторитарної або консервативної системи виховання можливі різні варіанти – новий рівень мислення може зіштовхнутися із супротивом старших поколінь та спробою придушити новоутворення, нав'язати свій стиль мислення; інший перебіг – зміни можуть стати імпульсом до переосмислення та перебудови дорослими власної системи мислення [2]. В досліджуваному періоді розвитку

підвищується здатність розуміти складну людську поведінку, та, водночас, в проблемних ситуаціях рішення часто приймаються за відомими звичними алгоритмами без спроби розширити спектр варіантів вирішення проблеми. Тому навичка міркувати про своє власне мислення – це шлях розвитку.

Сьогодні дослідження мислення привертають все більше уваги науковців та розгортаються за різними напрямками. В ході адаптації до українських умов американського тесту Л.Старки, О.Л. Луценко були виявлені прямі зв'язки між критичним мисленням та сенсорною чутливістю як властивістю темпераменту, полenezалежністю, здатністю до переносу знань; та зворотні зв'язки критичного мислення із ригідністю як властивістю темпераменту та примітивністю [1]. Т.М. Серьогіною були виявлені достовірні, але не щільні лінійні кореляції між параметрами когнітивного стилю студентів та їх рисами характеру/темпераментом. За результатами експериментів вченої, полenezалежність когнітивного стилю корелює із впевненістю у собі, соціальною сміливістю, реалістичністю, здатністю спиратися на логіку всупереч почуттям. Аналітичність (понятійна диференційованість) когнітивного стилю студентів пов'язана із ригідністю [3].

Вагома частина новітніх напрямків дослідження когнітивного розвитку зосереджена як на трансформації теоретичної моделі, так і на методології досліджень. Суперечки та дискусії в сучасних наукових колах викликає теорія Х.Гарднера про множинний інтелект, тобто наявність у людини кількох способів обробки інформації, відносно незалежних один від одного. Теорія вченого заперечує стандартні положення розвитку інтелекту, як такого, що корелює зі здібностями, та традиційні вимірювання інтелекту на кшталт тестів, які враховують лише лінгвістичні, логічні та просторові здібності. Натомість Х.Гарднер та його колеги виділяють такі види інтелекту: логіко-математичний, лінгвістичний, просторовий, міжособистісний, тілесний (або кінестетичний), внутрішньо особистісний та натуралістичний, а також додатково екзистенціальний та педагогічний [5]. Стрижнем критики цієї теорії є її виключно емпіричне обґрунтування та відсутність експериментальних доказів.

Отже, дослідження когнітивного розвитку набирають обертів, формуючи окремі напрямки, серед яких дослідження мислення знаходяться у стадії відродження. Новим завданням інтелектуального розвитку в пізньому юнацькому періоді стає спроможність відфільтрувати необхідні знання,

застосовуючи критичний аналіз, уміти обмірковувати інформацію та приймати самостійні рішення. Особливого сенсу набуває розвиток критичного мислення як особистісна спрямованість, посилення уваги до внутрішнього світу особистості.

Список використаної літератури:

1. Луценко Е. Л. Адаптация теста критического мышления Л. Старки. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*, 2014. №1110. С. 65-70.
2. Обозов Н.Н. Возрастная психология: юность и зрелость. ЛНПП «Облик», 2002. 113 с.
3. Серёгина Т.Н. Черты личности и когнитивный стиль: взаимодействие и роль в успешности обучения: автореф. дис. канд. психол. наук. Краснодар, 2001.
4. Солсо Р. Когнитивная психология. СПб.: Питер, 2006. 589 с.
5. Gardner H. The Theory of Multiple Intelligences: As Psychology, As Education, As Social Science. Madrid, Spain and the Prince of Asturias Prize for Social Science. October 22, 2011.
6. Perry W.G., Jr. Forms of ethical and intellectual development in the college years: A scheme. New York, NY: Holt, Rinehart, and Winston, 1970.

УДК 159.923.2-053.6

Н. В. Зінченко
*аспірантка кафедри теоретичної
та консультативної психології
НПУ імені М.П.Драгоманова*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОБРАЗУ «Я» СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння соціально-психологічних чинників, що впливають на розвиток образу «Я» підлітків для подальшої роботи психологів. Визначено, що образ «Я» є потенційним джерелом особистісного розвитку підлітка. Тому важливо вдосконалювати